

УДК 005.934:005

О. М. Левченко,

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту та підприємництва, Центральноукраїнський державний університет ім. Володимира Винниченка, м. Кропивницький, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5452-7420>**М. О. Вовк,**

доктор філософії з менеджменту, старший викладач кафедри менеджменту

ім. І. А. Маркіної, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8173-0918>**Н. І. Юрченко,**

к. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, м. Дніпро, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3156-6790>**А. Р. Гаврилюк,**

аспірант, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-7162-326X>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.4.22

ДІАГНОСТИКА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

O. Levchenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management and Entrepreneurship,

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University, Kropyvnytskyi, Ukraine

M. Vovk,

PhD in Management, Senior Lecturer of I. Markina Department of Management,

Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

N. Yurchenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department

of Marketing, Dnipro State Agrarian and Economic University, Dnipro, Ukraine

A. Havryliuk,

PhD student, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Kyiv, Ukraine

DIAGNOSTICS OF THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT SYSTEM OF COMPETITIVE ENTERPRISES IN THE AGRO-FOOD SECTOR IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION

В статті розглянуто діагностику системи управління фінансово-економічною безпекою конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери в умовах цифровізації. З урахуванням пріоритетних завдань реалізації аграрної політики країн ЄС, основні напрями подальшого розвитку вітчизняного аграрного сектору мають концентруватись у напрямі розвитку органічного землеробства, впровадження біотехнології виробництва продукції рослинництва і тваринництва, створення "розумних" агрофірм та реалізації проектів відродження сільських територій. Оскільки наступне десятиліття визначиться посиленням глобальних загроз продовольчій безпеці, а тому для України, яка володіє потужним потенціалом аграрного сектору, відкриваються нові перспективи та можливості. Трансформація аграрного сектору потребуватиме запровадження масштабних інновацій та інвестицій для диверсифікації виробництва й забезпечення достатньої продуктивності в умовах кліматичних змін, що дозволить гармонізувати структуру аграрного виробництва, посилити його інклюзивність, кардинально підвищити ступінь переробки продукції. Цьому має сприяти запровадження прозорого та конкурентного соціально-орієнтованого ринку земель сільськогосподарського призначення. Основні акценти мають бути зміщені в бік формування ринкових інститутів, які дозволять оптимізувати наявні форми організації сільськогосподарського виробництва з точки зору ефективності реалізації ними економічних, соціальних та екологічних функцій. Нині у підприємствах агропродовольчої сфери, на думку багатьох фахівців, як і раніше, слабкою ланкою залишається технологічна підготовка та матеріально-

технічне забезпечення виробництва, що часто стає причиною зниження показників виробничої діяльності та, зрештою, може призвести до збитковості галузі. На цій основі, аграрний сектор має стати осередком створення нових робочих місць і подолання безробіття на селі, а також рушієм інноваційної перебудови усього способу життя селян. Дані процеси посилюють систему управління фінансово-економічною безпекою конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери в умовах цифровізації.

The article examines the diagnostics of the financial and economic security management system of competitive enterprises in the agro-food sector in the conditions of digitalization. Taking into account the priority tasks of implementing the agrarian policy of the EU countries, the main directions of further development of the domestic agricultural sector should be concentrated in the direction of the development of organic farming, the introduction of biotechnology for the production of crop and livestock products, the creation of "smart" agricultural firms and the implementation of projects for the revival of rural areas. Since the next decade will be determined by the strengthening of global threats to food security, new prospects and opportunities are opening up for Ukraine, which has a powerful potential in the agricultural sector. The transformation of the agricultural sector will require the introduction of large-scale innovations and investments to diversify production and ensure sufficient productivity in conditions of climate change, which will allow to harmonize the structure of agricultural production, strengthen its inclusiveness, and radically increase the degree of processing of products. This should be facilitated by the introduction of a transparent and competitive socially oriented agricultural land market. The main emphasis should be shifted towards the formation of market institutions, which will allow to optimize the existing forms of organization of agricultural production from the point of view of the effectiveness of their implementation of economic, social and ecological functions. Currently, in the opinion of many experts, technological preparation and material and technical support of production remains a weak link in agro-food enterprises, which often causes a decrease in production performance and, in the end, can lead to unprofitability of the industry. On this basis, the agrarian sector should become a center for creating new jobs and overcoming unemployment in the countryside, as well as a driving force for innovative restructuring of the entire way of life of the peasants. These processes strengthen the management system of financial and economic security of competitive agro-food enterprises in the conditions of digitalization.

Ключові слова: діагностика, система, управління, фінансово-економічна безпека, конкурентоспроможність, підприємства агропродовольчої сфери, цифровізація.

Key words: diagnostics, system, management, financial and economic security, competitiveness, agro-food enterprises, digitalization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

З урахуванням пріоритетних завдань реалізації аграрної політики країн ЄС, основні напрями подальшого розвитку вітчизняного аграрного сектору мають концентруватись у напрямі розвитку органічного землеробства, впровадження біотехнології виробництва продукції рослинництва і тваринництва, створення "розумних" агрофірм та реалізації проектів відродження сільських територій. Зазначені факти актуалізують тему управління фінансово-економічною безпекою конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери в умовах цифровізації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проблема управління фінансово-економічною безпекою конкурентоспроможних під-

приємств агропродовольчої сфери заслуговує на особливу увагу, оскільки тільки силами самих сільгоспвиробників її вирішити неможливо. Ситуація нагадує рух по колу: щоб оновити, наприклад, основні засоби, підприємству треба мати достатній обсяг чистого прибутку або бути кредитоспроможним; для того, щоб виплатити кредит, треба мати достатній обсяг виручки від реалізації сільськогосподарської продукції; щоб отримувати високу виручку та чистий прибуток, необхідно мати ефективну цінову політику на кінцеву продукцію та покупні ресурси тощо. Низький рівень забезпеченості аграріїв сучасною технікою, на думку дослідників [2; 15], є одним із стримуючих факторів розвитку сільськогосподарської галузі. Для дослідження важливою є думка експертів проекту UaFoodTrade, які звертають увагу на те, що для того, щоб бути дієвим інструментом, програми державної підтримки повинні бути постійними та довгостроковими, щоб аграрії могли планувати свою діяльність із урахуванням такої допомоги [12]. Однак, дослідження управління фінансово-економічною безпекою конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери в умовах цифровізації досліджено недостатньо.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Формулювання цілей статті (постановка завдання) — дослідити систему управління фінансово-економічною безпекою конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери в умовах цифровізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У 2019 році на території України функціонувало близько 49 тис. сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, в тому числі понад 10 тис. господарських товариств, майже 4 тис. приватних підприємств, 554 виробничі кооперативи, 32452 тис. фермерських господарств, 215 державних підприємств, 465 підприємств інших форм господарювання [6].

Станом на 1 листопада 2020 року в Україні виробництвом сільськогосподарської продукції займалися 47,52 тис. аграрних підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, з яких 31,85 тис. становлять фермерські господарства.

Аналіз статистичних даних свідчить, що у 2020 р. кількість діючих сільськогосподарських підприємств зменшилася на 981 одиницю порівняно з 2019 р., у тому числі зменшилася й кількість фермерських господарств на 601 одиницю (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка зміни кількості сільськогосподарських підприємств в Україні впродовж 2012—2020 рр.

Показник	Роки									Відхилення (+; -) 2020/2012
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
Сільськогосподарські підприємства, од.	49415	49046	46199	45379	47697	45558	49208	48504	47523	-1892
з них фермерські господарства	34035	34168	33084	32303	33682	34137	33164	32452	31851	-2184

Джерело: сформовано на основі [6].

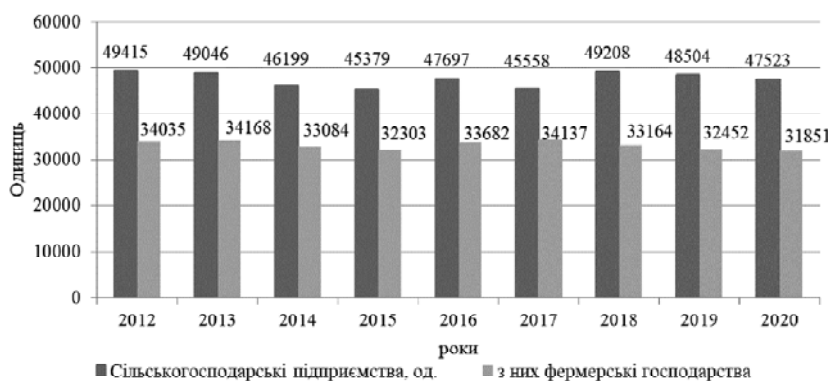

Рис. 1. Динаміка кількості сільськогосподарських підприємств в Україні впродовж 2012—2020 рр.

Джерело: побудовано авторами.

Як свідчать дані табл. 1, за досліджуваній період 2012—2020 рр. кількість діючих сільськогосподарських підприємств в Україні зменшилась на 1892 одиниці, або на 3,8 %, у тому числі зменшилась і кількість фермерських господарств на 2184 одиниці, або на 6,4 %.

Якщо розглянути ці показники у динаміці, то бачимо, що впродовж досліджуваного періоду відбуваються постійні незначні коливання у напрямках зменшення-збільшення кількості підприємств, що, на наш погляд, свідчить про прагнення адаптувати діяльність підприємств до нестабільних і швидко мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища їх функціонування (рис. 1).

Аналіз показує, що найбільша кількість діючих сільськогосподарських підприємств у 2020 р. була зареєстрована в Одеській області та Дніпропетровській області, найменша — у Чернівецькій і Рівненській областях [6].

Основні тенденції у структурі землекористування аграрних підприємств з 2012 р. по 2020 рр. відображені у табл. 2.

Аналіз даних табл. 2 свідчить про тенденцію зменшення загальної кількості підприємств, які мали сільськогосподарські угіддя. Зокрема, якщо протягом 2012—2017 рр. їх кількість коливалася із року в рік, то починаючи з 2017 р. їх кількість зменшилася з 89,4 % — у 2017 р. до 76,3 % — у 2020 р. Також зменшилися частки груп господарств із невеликою за розміром площею сільськогосподарських угідь до 5 га та від 20,01 до 50,00 га. З огляду на зазначене, видно, що на кінець 2020 р. у землекористуванні сформувалися дві групи: перша охоплює невеликі підприємства із земельною площею від 20,01 до 50 га — їх частка у загальній структурі складає 19,7 %; у другу групу виокремилися середні господарства із площею від 100,01 до 500,00 га з питомою вагою 16,6 % у загальній структурі усіх сільськогосподарських угідь аграрних підприємств України. Разом на ці дві групи господарств припадає, 36,3 % усієї площі сільськогосподарських угідь, що використовуються в аграрному виробництві.

Слід визнати, що впродовж останніх років відбувалось скорочення кількості фермерських господарств при збільшенні площі угідь у їх користуванні. У 2020 р.

кількість фермерських господарств скоротилась на 601 одиницю відносно попереднього року, на 452 одиниці порівняно із 2015 р., на 6577 одиниць відносно 2000 р. При цьому площа сільськогосподарських угідь у їх користуванні в 2020 р. збільшилась на 10,9 % та 123,3 % відповідно до 2015 та 2000 рр. Відзначимо, що скорочення чисельності фермерських господарств відбувалося за рахунок збільшення площ землекористування і, відповідно, зменшення числа дрібних та середніх агроформувань. Тільки за 2020 р. збільшилася кількість підприємств, які не мали у своєму користуванні сільськогосподарських угідь.

Підсумовуючи дані аналізу, зазначимо, що з'явилася негативна тенденція, яка істотно впливає на структуру земельного фонду України — це перерозподіл площі сільськогосподарських угідь серед діючих аграрних підприємств на користь великих агрохолдингів.

Фахівці Київської школи економіки звертають увагу на те, що в Україні відсутнє стратегічне бачення та ефективна інституційна підтримка малого фермерства, а аграрна політика держави тією чи іншою мірою фокусується на підтримці великого бізнесу і мале фермерство розвивається в умовах доволі обмежених можливостей [10]. З іншого боку, існує серйозне підґрунтя стверджувати, що захоплення чимось одним, або фермерством, або агрохолдингами, може дуже дорого обійтись Україні і місця має вистачити всім [16]. Як бачимо, проблема холдингізації аграрного бізнесу залишається дискусійною, проте на наш погляд, важливим напрямком розвитку аграрної галузі має стати вибір раціональної, економічно достатньої форми господарювання, яка б уособлювала збалансоване поєднання економічної, соціальної та екологічної складової.

Відтак доцільно проаналізувати індекс сільськогосподарської продукції, який відображає рівень змін фізичного обсягу виробництва продукції сільськогосподарства, виробленого за періоди, що обрані для порівняння [9].

Для розрахунку індексів використовуються обсяги продукції сільськогосподарства у

Таблиця 2. Групування аграрних підприємств України за розмірами сільськогосподарських угідь, які знаходяться у землекористуванні (% до загальної кількості)

Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя за розміром, га	Роки						
	2012	2015	2016	2017	2018	2019	2020
до 5,00	85,3	92,7	87,7	89,4	82,0	79,4	76,3
5,01–10,00	9,5	9,2	7,6	6,9	6	5,1	4,2
10,01–20,00	6,8	7,1	6,2	5,7	5,1	4,5	3,9
20,01–50,00	8,6	9,8	8,6	8,6	7,7	7,3	6,4
50,01–100,00	23,9	28,3	24,8	24,7	22,5	21,4	19,7
100,01–500,00	9	11,5	10,2	10,8	10	9,9	9,7
500,01–1000,00	13	16,5	14,9	16,2	15,4	15,9	16,6
1000,01–2000,00	4,7	5,9	5,3	5,8	5,5	5,4	5,7
2000,01–3000,00	4,6	5,8	5,1	5,4	5	5	5,1
3000,01–4000,00	2,3	2,6	2,3	2,4	2,2	2,2	2,2
4000,01–5000,00	1,1	1,2	1	1	0,9	1	1
5000,01–7000,00	0,6	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5
7000,01–10000,00	0,6	0,7	0,5	0,6	0,5	0,5	0,6
більше 10000,00	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Підприємства, що не мали сільськогосподарських угідь	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4
Підприємства, що не мали сільськогосподарських угідь	14,7	7,3	12,3	10,6	18	20,6	23,7

Джерело: сформовано на основі [6].

постійних цінах. На графіку (рис. 2) наведено динаміку індексів сільськогосподарської продукції за 2012—2021 рр.

Аналіз динаміки індексів продукції сільськогосподарства вказує на сповільнення зростання продуктивності у сільському господарстві протягом 2019—2020 рр. Зокрема у 2019 р. індекс сільськогосподарської продукції знизився на 6,28 в.п. порівняно із відповідним періодом 2018 р., у 2020 р. падіння продовжилося до 89,9 %. Спад виробництва у 2014, 2015, 2017, 2019 та 2020 рр. аналітики пов'язують з макроекономічними дисбалансами, російською військовою агресією, глибокими структурними диспропорціями у галузі, природно-кліматичними чинниками, які, створюють високі ризи-

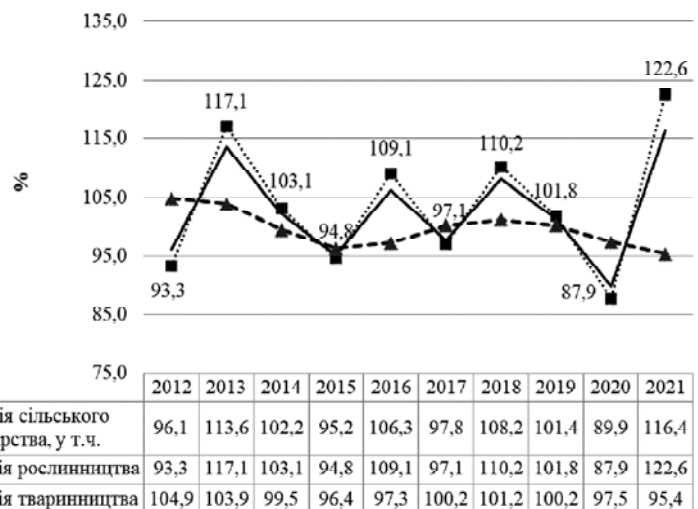

Рис. 2. Динаміка індексів продукції сільськогосподарства за видами

Джерело: побудовано авторами.

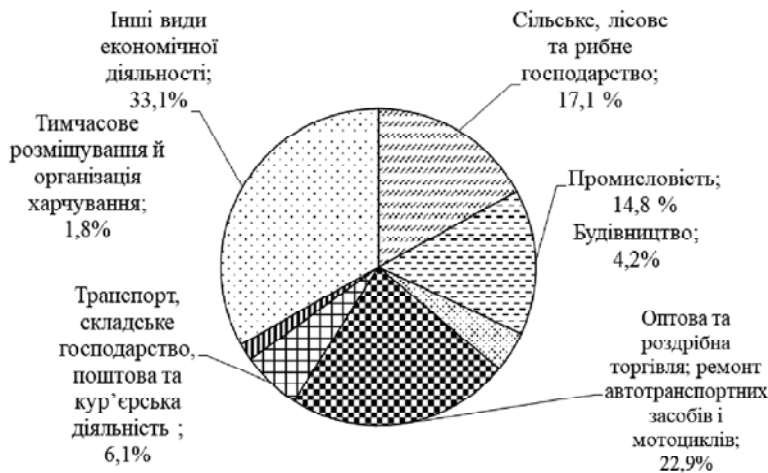

Рис. 3. Частка зайнятого населення за видами економічної діяльності у 2020 р.

Джерело: побудовано авторами.

ки для сільськогосподарських виробників, недостатнім рівнем прозорості у державному секторі управління тощо [8].

Як уже підкреслювалося вище, суперечливі процеси, які характеризують формування великих агрохолдингів, призвели до проблем розбалансування системи "сільське господарство — село" [3], посилили кризові тенденції у розвитку сільських територій, активізували процеси міграції працездатного сільського населення до міст, тощо. Так, у 2020 р. у сільському господарстві було зайнято 17,1% працездатного населення України (рис. 3).

Як бачимо з рис. 3, у сільському, лісовому та рибному господарствах у 2020 р. були задіяні 17,1% населення; найбільше осіб було зайнято у сфері оптової та роздрібно торгівлі; ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів — 22,9%, а також промисловості — 14,1%.

Рис. 4. Динаміка зайнятих у сільському господарстві України за 2015—2020 рр., тис. осіб

Джерело: побудовано авторами.

Кількість осіб, зайнятих у сільському, лісовому та рибному господарстві за підсумками 2020 р., становила 499,9 тис. осіб, що на 6,56% менше, ніж у 2019 р., і на 8,39% менше, ніж у 2018 р. (рис. 4).

Стрімке зниження зайнятості населення у 2020 р., яке простежується на рис. 4, пов'язане зі спалахом коронавірусу та обмеженнями на економічну діяльність та переміщення громадян у період локдаунів. Зокрема, у сільській місцевості у I кварталі 2021 р. порівняно з аналогічним періодом минулого року відбулося скорочення кількості зайнятого сільського населення на 361,7 тис. осіб, або на 7%, у тому числі пра-

цюючих за наймом — на 153 тис. осіб, а роботодавців — на 4,5 тис. осіб [11].

Економічна доцільність розвитку та функціонування підприємств агропродовольчої сфери визначається їх результативністю. Одним із домінуючих показників ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств є фінансовий результат. Тому надалі здійснимо аналіз фінансових результатів до оподаткування за окремими видами економічної діяльності за останні десять років. Як показує аналіз, всі досліджувані сфери діяльності протягом 2018—2019 рр. включно були прибутковими. Відмітимо, що промислові підприємства вийшли на прибутковий рівень починаючи з 2017 р., будівельні — з 2018 р., торговельні та підприємства фінансової та страхової сфери — з 2016 р., транспортні та складські — з 2019 р. На фоні результатів діяльності цих галузей вигідно відрізня-

ються фінансові результати сільського, лісового та рибного господарства, оскільки демонстрували позитивні значення протягом всього періоду дослідження від показника в розмірі 69344,1 млн грн у 2017 році до 94041,4 млн грн прибутку у 2019 р.. І хоча до 2017 р. було зафіксовано щорічне зменшення сум фінансових результатів до оподаткування по даній сфері, за 2018 р. 2019 р. вони значно підвищились, подолавши навіть рівень 2016 р.

Розглянемо галузеву структуру виробництва в АПК та проаналізуємо співвідношення обсягів виробництва певних видів продукції, їх кількісні та якісні параметри з метою критичної переоцінки пристосованості до сучасної господарської ситуації країни.

Важливою умовою ефективного розвитку сільського господарства України є його матеріально-технічне забезпечення. Наразі за цим критерієм сільське господарство України значно відстає від оптимальних норм, а забезпеченість сільського господарства основними засобами не відповідає потребам виробництва.

За даними експертів відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки", ситуація, що склалася з ресурсним забезпеченням господарських формувань, свідчить про потребу в їх модернізації, відновленні втраченого технічного потенціалу та його подальшого розвитку (табл. 3) [7].

Дослідники звертають увагу на те, що обсяг розрахункової нормативної потреби основних засобів у сільському господарстві на 1 січня 2020 р. у сумі 868,4 млрд. грн майже вдвічі перевищує фактичний стан — 460,5 млрд. грн. Розрахунок свідчить, що на 1 січня 2021 р. вартість основних засобів повинна становити 1734,4 млрд. грн, що у 3,8 рази більше від фактичного показника на 1 січня 2020 р., а у 2025 р. — 2224,4 млрд. грн, або у 4,8 рази більше.

За прогнозами науковців Інституту аграрної економіки, виробництво валової продукції рослинництва до 2025 р. може збільшитися на 24,0 % — до 220,4 млрд. грн. Для цього середньорічні темпи приросту обсягів виробництва мають бути на рівні 2,0 %. При середньорічних темпах приросту 2,4 % обсяги валового виробництва продукції тваринництва у 2025 р. прогноуються на рівні 95,7 млрд. грн, що на 29,7% перевищить результати 2014 р. [6].

Незважаючи на прагнення держави економічно підтримати сільських товаровиробників [4; 13], показники технічної оснащеності аграрного виробництва продовжують погіршуватись, що підтверджується, зокрема, даними табл. 4.

Таблиця 3. Нормативна потреба в основних засобах на виробництво сільськогосподарської продукції на період до 2025 р., млрд. грн

Вид основних засобів	Наявність основних засобів у сільському господарстві (з мисливством) за первісною вартістю		Нормативна потреба в основних виробничих засобах за категоріями господарств					
			Сільськогосподарські підприємства		домогосподарства у сільській місцевості		усі категорії господарств	
	Роки							
2019 (на кінець року)		2020	2025	2020	2025	2020	2025	
факт	розрах.							
Будівлі, споруди, передавальні пристрої	197,1	393,4	553,3	706,0	228,0	291,0	781,3	997,0
Машини та обладнання	134,1	269,8	392,7	512,0	162,0	206,7	554,7	718,7
Транспортні засоби	33,2	65,2	85,8	109,6	35,4	45,2	121,2	154,8
Продуктивна худоба	44,3	41,7	60,0	76,5	24,9	31,7	84,9	108,2
Багаторічні насадження	8,3	7,8	12,2	15,7	4,9	6,4	17,1	22,1
Вимірвальні прилади, інвентар, інструменти та ін.	43,6	90,5	124,0	158,2	51,2	65,4	175,2	223,6
Усього	460,5	868,4	1228,0	1578,0	506,4	646,4	1734,4	2224,4

Джерело: сформовано на основі [6].

Таблиця 4. Динаміка наявності сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах за період 2010—2019 рр., тис.

Назва сільськогосподарської техніки	Роки							Відхилення 2019/2010, %
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Трактори	151,3	130,8	127,9	132,7	129,3	128,7	130,5	-13,75
Зернозбиральні комбайни	32,8	27,2	26,7	27,4	26,8	26,3	26,5	-19,21
Кукурудозбиральні комбайни	2,5	1,8	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	-40,00
Бурякозбиральні комбайни	4,2	2,7	2,4	2,3	2,0	1,6	1,6	-61,90
Льонозбиральні комбайни	0,5	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	-80,00
Картоплезбиральні комбайни	1,7	1,3	1,2	1,2	1,1	0,9	1,0	-41,18

Джерело: сформовано на основі [6].

Результати дослідження вказують, що у переважній більшості господарств парк тракторів, зернозбиральних комбайнів та іншої техніки майже не збільшується, або збільшується дуже повільно, й практично не поновлюється. Як видно з табл. 4 кількість тракторів у 2019 р. порівняно з 2010 р. скоротилася на 20,8 тис. шт., або на 13,75 %. Дана тенденція носить спадний характер, лише у 2016 р. на 3,75 % відбулося зростання порівняно з 2015 р., за рахунок збільшення тракторів на 4,8 тис. і у 2019 р. Збільшилася кількість тракторів на 1,8 тис. од. або на 1,4 % порівняно із 2018 р. Подібна тенденція зберігається на ринку зернозбиральних комбайнів. З 2010 р. по 2019 р. їх кількість зменшилася на 6,3 тис. шт. або 19,21 %. Що стосується кукурудозбиральних комбайнів, то протягом досліджуваного періоду їх кількість зменшилась на тисячу одиниць, майже у два рази. Найбільше сільськогосподарська галузь втратила бурякозбиральних та льонозбиральних комбайнів.

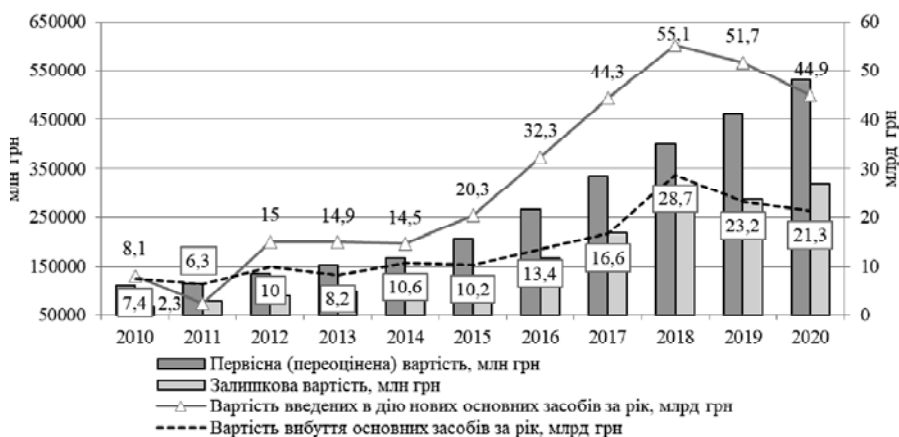

Рис. 5. Динаміка основних показників стану основних виробничих засобів сільського господарства

Джерело: побудовано авторами.

Значна кількість авторів у дослідженні звертають увагу на проблему великої енергоємності, технологічної недосконалості, низької ефективності та дуже високої ціни наявної сільськогосподарської техніки, що зумовлює надзвичайно високе навантаження на неї. Аналіз наукових джерел дозволив визначити, що: близько 85 % техніки в аграрних підприємствах експлуатується за межами амортизаційних строків [14]; через технічну несправність наявних машин в аграрних підприємствах четверта частина їх не використовується, в результаті чого забезпечення ними зменшується до 36-47 % [5]; інвестиції в основні засоби за рахунок амортизації знижуються щороку і причиною є відставання темпів переоцінки основних фондів від їх дійсної вартості в умовах інфляції [4]; закордонні машини значно переважають вітчизняні аналоги за багатьма техніко-економічними показниками, вони надійніші, потужніші, комфортніші та оснащені сучасними системами керування, вузлами й агрегатами [7]; недостатні обсяги фінансових ресурсів, застарілість матеріально-технічної бази значно обмежують можливості реалізації в Україні наукових досліджень [1; 13].

Статистичні дані свідчать про те, що техніко-технологічна модернізація матеріально-технічного забезпечення галузі здійснюється вкрай повільними темпами. За даними Державної служби статистики первісна вартість матеріальних активів сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг, на кінець 2020 р. становила 530720,9 млн грн, або 5,01 % загальної вартості основних засобів національної економіки України.

Порівняно з відповідним показником 2019 р. вартість основних засобів сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних

із ними послуг збільшилася на 70245,6 млн грн, або на 17,4 %, що є позитивним результатом зростання інвестицій у згадану галузь (рис. 5).

Протягом 2020 р. було введено в дію нових основних засобів на суму 44,9 млрд. грн, що на 6,8 млрд. менше, ніж у 2019 р.. Аналіз показав, що, починаючи із 2018 р. оновлення основних засобів у сільському господарстві поступово скорочується. Вартість основних засобів, які надійшли у сільськогосподарські підприємства у 2018 р., була максимальною і склала 55,1 млрд. грн, у 2019 р. сума знизилася до 51,7 млрд. грн. У 2020 р. вартість введених у дію нових основних засобів 44,9 млрд. грн перевищувала вартість вибутих основних засобів у 2,1 рази, у 2019 р. — у 2,2 рази.

Аналіз засвідчив, що в останнє десятиріччя технічний стан сільськогосподарських машин та обладнання погіршувався (рис. 6).

Знос основних засобів значно знизився у 2011 р., а у 2012—2015 рр. почав зростати, хоча у 2020 р. не досяг рівня 2010 р.

Знос основних засобів значно знизився у 2011 р., а у 2012—2015 рр. почав зростати, хоча у 2020 р. не досяг рівня 2010 р.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Наступне десятиліття визначиться посиленням глобальних загроз продовольчій безпеці, а тому для України, яка володіє потужним потенціалом аграрного сектору, відкриваються нові перспективи та можливості. Трансформація аграрного сектору потребуватиме запровадження масштабних інновацій та інвестицій для диверсифікації виробництва й забезпечення достатньої продуктивності в умовах кліматичних змін, що дозволить гармонізувати структуру аграрного виробництва, посилити його інклюзивність, кардинально підвищити ступінь переробки продукції. Цьому має сприяти запровадження прозорого та конкурентного соціально-орієнтованого ринку земель сільськогосподарського призначення. Основні акценти мають бути зміщені в бік формування ринкових інститутів, які дозволять оптимізувати наявні форми організації сільськогосподарського виробництва з точки зору ефективності реалізації ними економічних, соціальних та екологічних функцій. На цій

основі, аграрний сектор має стати осередком створення нових робочих місць і подолання безробіття на селі, а також рушієм інноваційної перебудови усього способу життя селян. З урахуванням пріоритетних завдань реалізації аграрної політики країн ЄС, основні напрями подальшого розвитку вітчизняного аграрного сектору мають концентруватись у напрямі розвитку органічного землеробства, впровадження біотехнології виробництва продукції рослинництва і тваринництва, створення розумних агрофірм та реалізації проектів відродження сільських територій. Дані процеси посилюють систему управління фінансово-економічною безпекою конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери в умовах цифровізації.

Література:

1. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/analitichna_dopovid_do_poslannya_prezidenta_do_vr_ukraini_2021-1.pdf (дата звернення 20.01.2024 р.).
2. Білоусова Н. Аграрії отримали з бюджету 1,5 млрд. грн дотацій за 2021 рік. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/909-agrariyi-otrimali-z-byudjetu-15-mlrd-grn-dotatsiy-za-2021-rik> (дата звернення 20.01.2024 р.).
3. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Село і селянство на роздоріжжі можливостей і перехресті надій. Економіка і прогнозування. 2016. № 2. С. 135—136.
4. Волощук Ю. О. Стратегічні пріоритети розвитку агропромислових підприємств в умовах неоіндустріальної модернізації: теорія, методологія, практика: дис. ... докт. екон. наук: 08.00.04. Кам'янець-Подільський, 2019. 566 с.
5. Грабовецький Б. Є. Основи економічного прогнозування: навч. посіб. Вінниця: ВФ ТАНГ, 2000. 209 с.
6. Державна служба статистики України. Статистична інформація. Актуально на 01.02.2024. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 01.02.2024 р.).
7. Захарчук О. В., Навроцький Я. Ф., Вишневецька О. В. Сучасний стан та перспективи матеріально-технічного забезпечення сіль-

Рис. 6. Динаміка зносу основних засобів за 2010—2020 рр.

Джерело: побудовано авторами.

ського господарства. Економіка АПК, 2021. № 6. С. 79—88.

8. Кузнєцова Т. В., Лесняк О. Ю., Красовська Ю. В., Подлевська О. М. Оцінка динаміки загальної факторної продуктивності сільськогосподарства в Україні. Вісник НУВГП. Економічні науки. 2020. Вип. 4 (92). С. 133—141.

9. Кушнір С. О. Аналіз показників розвитку аграрного сектору України. Економічна система країни в контексті міжнародного співробітництва: стан та перспективи розвитку: мат-ли міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 31 серп. 2019 р.). Львів, 2019. С. 61—64.

10. Малі фермери та домогосподарства в сільському господарстві та сільській економіці: оцінка їх ролі та заходи з підтримки їх сталого розвитку. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf> (дата звернення 20.01.2024 р.).

11. Могильний О. М., Патики Н. І., Грищенко О. Ю. Вплив карантинних обмежень, пов'язаних із COVID-19, на ринок праці та зайнятість у сільській місцевості. Економіка АПК, 2021. № 4. С. 51—67.

12. Нова система підтримки аграріїв в Україні: хто насправді у вигаї? URL: <https://kse.ua/ua/community/stories/the-new-agricultural-support-system-in-ukraine-who-really-benefits/> (дата звернення 20.01.2024 р.).

13. Пінчук А. О. Стратегія забезпечення сталого розвитку сільського господарства в умовах діджиталізації економіки України: дис. ... докт. екон. наук: 08.00.03. Чернівці, 2020. 464 с.

14. Сітковська А. О., Савенко О. А., Капустя М. Ю. Технічне забезпечення аграрних підприємств як фактор підвищення конкурентоспроможності. Агросвіт, 2022. № 1. С. 53—57.

15. Трусова Н. В., Радченко Н. Г., Шутько Т. І. Бюджетно-податкове стимулювання розвитку аграрного сектору України. Агросвіт, 2021. № 20. С. 22—31.

16. Фермери чи агрохолдинги? Або чому крайнощі не на користь аграрному сектору та селу України. URL: <https://agroportal.ua/blogs/fermery-ili-agrokholdingi-ili-pochemu-krainosti-ne-v-polzu-agrarnomu-sektoru-i-selu-ukrainy> (дата звернення 20.01.2024 р.).

17. 2025 року виробництво валової продукції сільського господарства в Україні може збільшитися до 316 млрд грн Інститут аграрної економіки. URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/1973-2025-316-.html> (дата звернення 20.01.2024 р.).

References:

1. National Institute of Strategic Studies (2021), "Analytical report on the annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine", [Online], available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/analitichna_dopovid_do_poslannya_prezidenta_do_vr_ukraini_2021-1.pdf (Accessed 29 Jan 2024).

2. Bilousova, N. (2022), "Agrarians received UAH 1.5 billion in subsidies from the budget for 2021", [Online], available at: <https://agropolit.com/spetsproekty/909-agrariyi-otrimali-z-byudjetu-15-mlrd-grn-dotatsiy-za-2021-rik> (Accessed 29 Jan 2024).

3. Borodina, O. M. and Prokopa, I. V. (2016), "The Village and the Peasant at the Crossroads of Opportunities and Crossroads of Hopes", *Ekonomika i prohnozuvannya*, vol. 2, pp. 135—136.

4. Voloshchuk, Yu. O. (2019), "Strategic priorities for the development of agro-industrial enterprises in the conditions of neo-industrial modernization", Abstract of Doctor of Economic Sciences dissertation, economics and enterprise management (for types of economic activity), Podilsk State Agrarian and Technical University, Kamianets-Podilskiy, Ukraine.

5. Hrabovetskyi, B. Y. (2000), *Osnovy ekonomichnoho prohnozuvannya* [Basics of economic forecasting], VF TANG, Vinnytsia, Ukraine.

6. State Statistics Service of Ukraine (2024), "Statistical information. Actual as of 02/01/2024", [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (Accessed 29 Jan 2024).

7. Zakharchuk, O. V., Navrotskyi, Y. F. and Vyshnevetska, O. V. (2021), "Current state and prospects of logistical support of agriculture", *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 79—88.

8. Kuznetsova, T.V., Lesnyak, O.Yu., Krasovska, Yu.V. and Podlevska, O.M. (2020), "Estimation of the dynamics of the total factor productivity of agriculture in Ukraine", *Visnyk NUVHP. Ekonomichni nauky*, vol. 4 (92), pp. 133—141.

9. Kushnir, S. O. (2019), "Analysis of indicators of the development of the agricultural sector of Ukraine", *Materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. "Ekonomichna systema krayiny v konteksti mizhnarodnoho spivrobitnytstva: stan ta perspektyvy rozvytku"* [Materials of the International Scientific and Practical Conference. "The country's economic system in the context of international cooperation: state and development prospects"], Lviv, Ukraine, pp. 61—64.

10. KSE (2021), "Small farmers and households in agriculture and the rural economy: assessment of their role and measures to support their sustainable development", [Online], available at: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf> (Accessed 29 Jan 2024).

11. Mohylnyi, O. M., Patyka, N. I. and Gryshchenko, O. Yu. (2021), "The impact of quarantine restrictions related to COVID-19 on the labor market and employment in rural areas", *Ekonomika APK*, vol. 4, pp. 51—67.

12. KSE (2018), "The new system of support for farmers in Ukraine: who really benefits?", [Online], available at: <https://kse.ua/ua/community/stories/the-new-agricultural-support-system-in-ukraine-who-really-benefits/s> (Accessed 29 Jan 2024).

13. Pinchuk, A. O. (2020), "Strategy for ensuring the sustainable development of agriculture in the conditions of digitization of the economy of Ukraine", Abstract of Doctor of Economic Sciences dissertation, economy and management of the national economy, Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine.

14. Sitkovska, A. O., Savenko, O. A. and Kapusta, M. Yu. (2022), "Technical support of agricultural enterprises as a factor of increasing competitiveness", *Ahrosvit*, vol. 1, pp. 53—57.

15. Trusova, N. V., Radchenko, N. G. and Shutko, T. I. (2021), "Budget and tax stimulation of the development of the agricultural sector of Ukraine", *Ahrosvit*, vol. 20, pp. 22—31.

16. Niv'ievs'kyj, O. (2017), "Farmers or agricultural holdings? Or why extremes are not in favor of the agricultural sector and the countryside of Ukraine", [Online], available at: <https://agroportal.ua/blogs/fermery-ili-agrokholdingi-ili-pochemu-krainosti-ne-v-polzu-agrarnomu-sektoru-i-selu-ukrainy> (Accessed 29 Jan 2024).

17. Institute of Agrarian Economics (2015), "In 2025, the production of gross agricultural products in Ukraine may increase to UAH 316 billion. Institute of Agrarian Economics, [Online], available at: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/1973-2025-316-.html> (Accessed 29 Jan 2024).
Стаття надійшла до редакції 03.02.2024 р.